

Janusz KOCEL*

PRYWATNY SEKTOR USŁUG LEŚNYCH W LATACH 1999–2003

PRIVATE SECTOR OF FOREST SERVICES IN 1999–2003

***Abstract.** The paper presents results of forest services sector analysis, carried out on the basis of surveys in 2003 and changes in the sector in 1999-2003. The inquiry method was used. In 2003, there were 1602 answers from many-person and 1313 from one-person forest firms obtained from the whole country or 38,7% of all firms acting for the benefits of forest districts in 2003.*

In studied period, mean firm size increased and one-person firms number decreased. The share of long-term services in contracts with forest districts increased.

***Key words:** private forest firms, forest services, directions of forest services sector development.*

* Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Ekonomiki i Polityki Leśnej,
ul. Bitwy Warszawskiej 1920 r. nr 3, 00-973 Warszawa, e-mail: kocelj@ibles.waw.pl

1. WSTĘP

W Polsce prywatny sektor usług leśnych powstał na początku lat dziewięćdziesiątych w wyniku przemian ekonomiczno-organizacyjnych w gospodarce kraju. W leśnictwie przemiany sprowadziły się do rezygnacji przez Lasy Państwowe (LP) z realizacji we własnym zakresie części działań, które zlecono wykonawcom obcym (systemem umów). Monitorowanie tego sektora jest niezbędne, aby określić jego aktualny stan, uwarunkowania i perspektywy rozwoju, a także instrumenty wspierania, ze względu na stabilność organizacji prac w LP. W leśnictwie badania sektora prywatnych usług leśnych przeprowadzono trzykrotnie, tj. w roku 1993, 1996 oraz 1999. Mają one charakter monitoringu rozwoju firm leśnych świadczących usługi na rzecz LP. Prowadzony w odstępach trzyletnich monitoring pozwala określić zmiany i ich kierunek w prywatnym sektorze usług. W niniejszym opracowaniu przedstawiono wyniki badań* przeprowadzonych w 2003 r. Analiza przeprowadzona w roku 2003 obejmuje również ocenę sytuacji finansowej prywatnych firm leśnych.

2. CEL I ZAKRES PRACY

Celem pracy było przeprowadzenie analizy rozwoju prywatnego sektora usług w Lasach Państwowych. Badania mają charakter monitoringu rozwoju firm leśnych świadczących usługi na rzecz LP.

Zakres pracy obejmował:

- a) ogólną charakterystykę prywatnych firm leśnych świadczących usługi na rzecz LP, ze szczególnym uwzględnieniem analizy ich sytuacji finansowej,
- b) charakterystykę kierownictwa wieloosobowych firm leśnych oraz właścicieli jednoosobowych firm,
- c) określenie kierunków pomocy firmom leśnym w opinii kierownictwa wieloosobowych firm leśnych oraz właścicieli firm jednoosobowych.
- d) analizę sposobów zawierania umów na wykonywanie usług przez prywatne firmy leśne z nadleśnictwami.

*Badania zrealizowano w ramach tematu BLP-230 zleconego przez Dyрекcyję Generalną Lasów Państwowych

3. METODYKA PRACY

W pracy zastosowano metodę ankietową, która umożliwiła analizę rozwoju prywatnego sektora usług leśnych oraz sformułowanie kierunków wspierania tego sektora w Lasach Państwowych.

Analizę przeprowadzono na podstawie informacji zawartych w ankiecie „Firma prywatna”. Ankieta została przekazana prywatnym firmom leśnym za pośrednictwem nadleśnictw. W 2003 r. wypełnione ankiety uzyskano od 1602 wieloosobowych oraz 1313 jednoosobowych prywatnych firm leśnych. Ankiety nie otrzymały firmy, których właścicielami były osoby z wykształceniem podstawowym, nie gwarantujące poprawnego ich wypełnienia, firmy wykonujące takie usługi jak: remontowo-budowlane, dozorowanie obiektów, a także usługi pośrednio związane z gospodarką leśną, np. usługi handlowe (sklepy wielobranżowe leśne, usługi tartaczne).

Aby rozpoznać strukturę wielkości prywatnych firm leśnych świadczących usługi na rzecz nadleśnictw opracowano arkusz „Wykaz jednoosobowych i wieloosobowych firm świadczących usługi na rzecz nadleśnictw”. Arkusz przekazano, za pośrednictwem regionalnych dyrekcji LP, do wypełnienia wszystkim nadleśnictwom w kraju.

Dla scharakteryzowania prywatnego sektora usług w LP analizą objęto: formę organizacyjno-prawną prowadzenia działalności gospodarczej, gdyż informuje ona o zakresie odpowiedzialności materialnej właściciela (Pyziół, Szumański, Weiss 2003, Markowski 2003), oraz liczbę i rodzaj firm bądź pracowników zatrudnionych przez wieloosobowe firmy prywatne, formę opodatkowania wieloosobowych i jednoosobowych firm leśnych, a także rodzaj usług wykonywanych przez firmy na rzecz LP i ich wyposażenie w środki techniczne oraz posiadane konie.

Szefowie/prezysi wieloosobowych firm oraz właściciele firm jednoosobowych zostali zapytani również o wykształcenie, wiek i okres działalności w prywatnym sektorze leśnym.

Aby określić sytuację finansową firm, analizą objęto: wartość przychodów ze sprzedaży towarów i usług, zakres korzystania przez firmę z kredytu i innych form wsparcia przeznaczonego na finansowanie działalności gospodarczej, miesięczną strukturę kosztów i przychodów w 2002 r. w firmach prowadzących podatkową księgę przychodów i rozchodów lub księgi handlowe, okresy, w jakich firma miała poważne trudności finansowe. Ponadto, analiza finansowa objęła strukturę rodzajową kosztów ponoszonych przez wieloosobowe firmy prywatne.

Przedsiębiorcy leśni kierujący firmami wieloosobowymi i jednoosobowymi zostali zapytani o zakres korzystania z oferowanej przez LP pomocy finansowej przeznaczonej na zakup maszyn i urządzeń leśnych (rok i wysokość otrzymanej pomocy oraz forma i okres spłaty). Zapytano ich również o rodzaj pomocy ze strony LP, z jakiej chcieliby skorzystać przy prowadzeniu swoich firm. Dla przedstawionych kierunków pomocy (w ankiecie przedstawiono listę głównych kie-

runków pomocy) mieli zaznaczyć stopień istotności, według następującej skali: 1 – najbardziej istotna, 2 – średnio istotna, 3 – istotna, 4 – nieistotna.

W roku 2003 zapytano również przedsiębiorców leśnych o rodzaj zawieranych umów na wykonywanie usług z nadleśnictwami, a także o terminy ich realizacji. Ma to istotne znaczenie dla firm leśnych inwestujących w drogie środki techniczne, gdyż okres zawieranych umów powinien zapewnić firmom możliwość spłaty zakupionych środków.

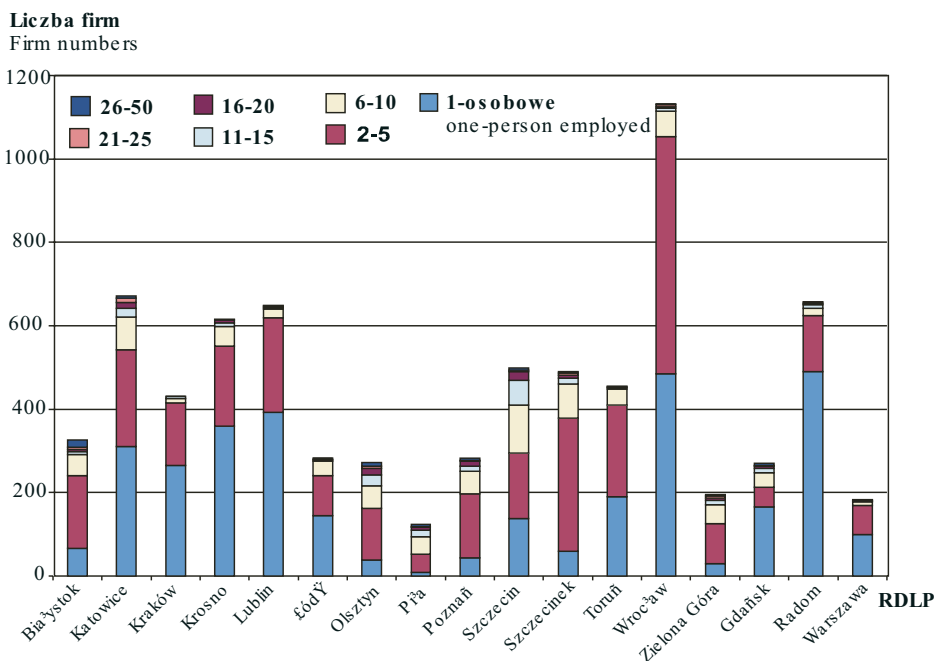
4. WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

4.1. Charakterystyka wieloosobowych i jednoosobowych prywatnych firm leśnych

Według stanu na dzień 20 października 2003 r. na rzecz LP pracowało 7539 firm (ryc. 1). Wśród firm leśnych dominowały firmy jednoosobowe, których było 3287, co stanowi 44% wszystkich firm. Firmy te założyli, na zasadzie „samo-zatrudnienia”, najczęściej byli robotnicy leśni lub „zrywkarze”, miejscowi rolnicy, którzy zgodnie z obowiązującymi przepisami zgłosili prowadzenie działalności gospodarczej. Wśród firm wieloosobowych dominowały firmy zatrudniające od 2–5 robotników stałych. Firmy małe (jednoosobowe oraz zatrudniające 2–5 osób) dominowały w regionalnych dyrekcjach LP o dużym rozproszeniu kompleksów leśnych (RDLP w Lublinie i Radomiu) oraz w dyrekcjach o małej dostępności kompleksów leśnych (RDLP w Krośnie, Krakowie i we Wrocławiu). Tylko 2 firmy zatrudniały powyżej 50 robotników. W porównaniu do sytuacji w 2001 r. (ewidencja firm przeprowadzona przez Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych na dzień 31 grudnia 2001 r.), kiedy liczba firm jednoosobowych wynosiła 4725 (47%), a wieloosobowych było 5236 (53%), w roku 2003 przybyło zarówno firm jednoosobowych, jak i wieloosobowych. Udział tych ostatnich wzrósł o 3%.

Spośród 7539 prywatnych firm leśnych wykazanych przez nadleśnictwa wypełnione ankiety nadesłało 2915 firm (38,7%). W analizowanym okresie większość firm leśnych stanowiły przedsiębiorstwa będące własnością osób fizycznych (przedsiębiorstwa indywidualne). O wyborze tej formy organizacyjno-prawnej zdecydowały przede wszystkim takie czynniki, jak: uproszczona forma prowadzenia rachunkowości, niewielki kapitał założycielski, dowolność kształtowania struktury organizacyjnej, mniejsza potrzeba korzystania z fachowego doradztwa. Na ogólną liczbę 1313 jednoosobowych i 1573 firm wieloosobowych firm leśnych (spośród 1602 wieloosobowych firm, które udzieliły odpowiedzi) tę formę przyjęło 86,3%. W 1999 r. na 3261 firm leśnych objętych badaniami 86,9% miało tę formę organizacyjno-prawną.

Na drugim miejscu znalazły się spółki cywilne, których udział w ogólnej liczbie firm wyniósł 13,1%, a wśród wieloosobowych firm leśnych 24%. W 1999 r.

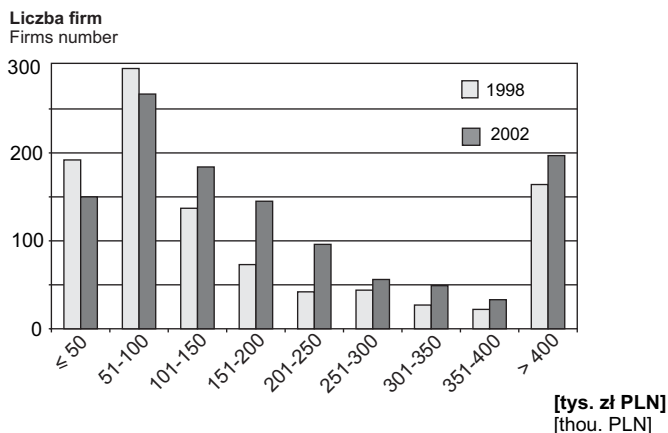
Ryc. 1. Wielkość prywatnych firm leśnych według regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych w roku 2003 (na podstawie danych ze wszystkich nadleśnictw w kraju)

Fig. 1. Size of private forest firms according to the Regional Directorates of the State Forests (RDLP) in 2003 (data gathered from all forest districts in the country)

ich udział wśród firm wieloosobowych wynosił 29,2%. Spadek udziału o 5,2% został spowodowany prawdopodobnie nie zawsze równorzędnym traktowaniem się partnerów, szczególnie przy podziale zysków firmy. Dla nadleśnictwa z kolei, występującego z pozycji wierzyciela, te dwie formy prawne firm (przedsiębiorstwo indywidualne i spółka cywilna) są najbardziej korzystne, gdyż ich właściciele odpowiadają za zobowiązania swoich przedsiębiorstw całym majątkiem osobistym (Pyziół, Szamański, Weiss 2003, Markowski 2003).

Trzecią formą prawną była spółka jawna. W roku 2003 w takiej formie funkcjonowało tylko 9 firm (w 1999 r. była jedna). W roku 2003 funkcjonowało także 8 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Jedyne jedna firma, prowadząca działalność gospodarczą na terenie RDLP w Gdańsku, przyjęła organizacyjno-prawną formę spółki akcyjnej.

Jednym z parametrów świadczących o wielkości firmy jest liczba pracowników (Łuczka 1995). Z analizy materiałów źródłowych nadesłanych przez przedsiębiorców leśnych prowadzących firmy wieloosobowe wynika, że 526 firm leśnych zatrudnia wyłącznie robotników stałych, co stanowi 38,6% firm spośród tych, które udzieliły odpowiedzi (1364 firm). W roku 2003 nie było żadnej wieloosobowej firmy wykonującej zlecane zadania przy pomocy robotników sezo-

Ryc. 2. Struktura przychodów ze sprzedaży towarów i usług wieloosobowych firm leśnych w roku podatkowym 1998 i 2002

Fig. 2. Incomes structure from goods and services sale in many-person forest firms in tax years 1998 and 2002

nowych, podczas gdy w roku 1999 było 100 firm tego rodzaju. Zmiana przepisów w zakresie ubezpieczeń społecznych spowodowała, że korzystanie z pracy robotników sezonowych przestało być rozwiązaniem bardziej zyskownym dla firmy niż zatrudnianie robotników stałych.

W dążeniu do zmniejszenia kosztów działalności powszechne jest zatrudnianie przez prywatne firmy leśne tzw. podnajemców. Podnajemcami są najczęściej firmy jednoosobowe (drwale-rzemieślnicy), które mają zarejestrowaną działalność gospodarczą. Jako samodzielne podmioty gospodarcze ponoszą wszelkie opłaty i wykonują zobowiązania wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej, nie obarczając tym firm je zatrudniających. W roku 2003 firm wieloosobowych korzystających z usług wyłącznie podwykonawców było 130 (9,5% firm, które udzieliły odpowiedzi), a zatrudniających zarówno podwykonawców, jak i robotników stałych – 81 (5,9%). Natomiast w roku 1999 firm wieloosobowych korzystających z usług wyłącznie podwykonawców było 33 (2,8%), zaś zatrudniających zarówno podwykonawców, jak i robotników stałych – 29 (2,4%).

Drugim parametrem informującym o wielkości firmy jest wartość przychodów ze sprzedaży towarów i usług. Wartość rocznego obrotu (wartość sprzedaży) firmy traktowana jest na ogół jako parametr bardziej wiarygodny, lepiej odzwierciedlający jej stronę rynkową, niż liczba zatrudnionych pracowników (Łuczka 1995). W działalności firm prywatnych występują także przypadki zatrudniania zwanego pracą „na czarno” lub w „szarej strefie”. Upowszechnianie się pracy nie rejestrowanej jest jedną z cech transformacji polskiego rynku pracy (Kałaska, Witkowski 1996, Kocel 1997).

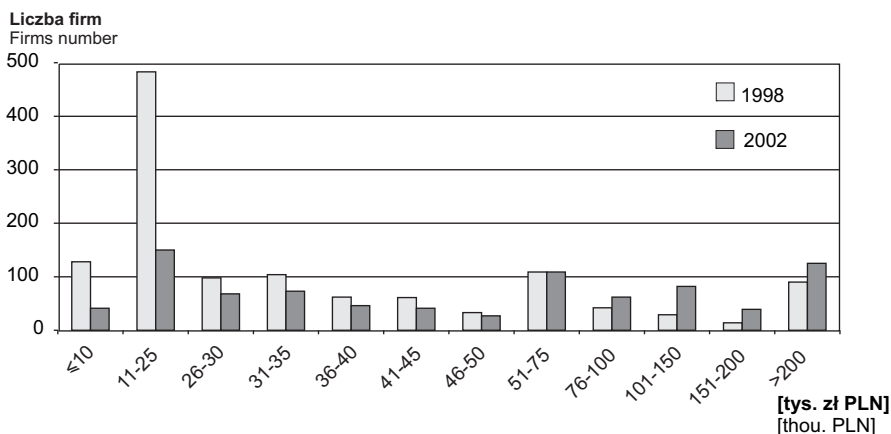
Pośród wieloosobowych firm leśnych najwięcej, bo 267 (22,7%) miało w roku podatkowym 2002 przychody w granicach od 51 do 100 tys. zł, natomiast 197 firm (16,7%) osiągnęło przychody ponad 400 tys. zł (ryc. 2). W grupie firm o

przychodzie rocznym do 50 tys. zł znalazło się 150 firm (12,7%). Najwięcej firm o niskich przychodach jest na terenie RDLP w Krakowie, gdzie 11 (28,2%) z 39 firm jest w grupie przychodów do 50 tys. zł, oraz w Radomiu (25,8%) i Łodzi (22,6%). Z kolei, 20 z 50 wieloosobowych firm leśnych z terenu RDLP w Gdańsku osiągnęło najwyższe przychody roczne. Firmy w tej grupie, osiągające przychody powyżej 400 tys. zł, stanowiły 40,0% ogólnej liczby firm działających na terenie tej dyrekcji.

W 2002 r., w porównaniu z 1999 r., udział firm wieloosobowych osiągających przychody do 50 tys. zł zmniejszył się o 6,5%. Jednym z czynników zmniejszenia udziału tej grupy firm było zwiększenie stawek za usługi płacone firmom przez nadleśnictwa o wskaźniki inflacji.

Na rycinie 3 przedstawiono strukturę grupy jednoosobowych firm leśnych w zależności od przychodów ze sprzedaży towarów i usług. W roku 2002 najwięcej, bo 150 firm (17,4%) miało roczny przychód w granicach od 11 do 25 tys. zł. Wśród nich 25 firm (2,9% ogólnej liczby firm, które udzieliły odpowiedzi) wykonywało usługi na rzecz nadleśnictw z RDLP w Krośnie. Można oszacować, że przeciętne miesięczne przychody tej grupy właścicieli firm jednoosobowych wyniosły około 1,5 tys. zł.

Z kolei 41 jednoosobowych firm (4,7%) uzyskało przychody do 10 tys. zł. Ich przeciętne miesięczne przychody wyniosły do 833 zł. Najniższe przychody uzyskały firmy z terenu RDLP w Krośnie i Radomiu, przy czym grupa firm z RDLP w Toruniu miała niekorzystną strukturę. Spośród 59 firm (które udzieliły odpowiedzi) świadczących usługi na rzecz nadleśnictw z tej dyrekcji 6 (10,2%) znalazło się w grupie przychodów rocznych do 10 tys. zł.

Ryc. 3. Struktura przychodów ze sprzedaży towarów i usług jednoosobowych firm leśnych w roku podatkowym 1998 i 2002

Fig. 3. Incomes structure from goods and services sale in one-person forest firms in tax years 1998 and 2002

W 2002 r. 125 firm jednoosobowych (14,5% ogólnej liczby firm, które udzieliły odpowiedzi) osiągnęło przychody powyżej 200 tys. zł, z czego 18 firm (2,1%) działających na terenie RDLP w Katowicach. Były to najczęściej firmy wyposażone w specjalistyczne środki techniczne (np. samochody wysokotonazowe do wywozu drewna, specjalistyczne ciągniki zrywkowe, ciągniki gąsienicowe, rozdrabniarki do gałęzi). Przeciętne miesięczne przychody firm w tej grupie wyniosły powyżej 16 tys. zł. Pod względem uzyskanych przychodów najkorzystniejszą strukturę osiągnęła grupa firm wykonujących usługi na terenie RDLP w Pile.

W roku podatkowym 1998 firmy o obrotach rocznych w granicach 11 do 25 tys. zł stanowiły 38,5%. Udział ich zmniejszył się więc w roku 2002 o 21,1%. W roku 2002 zmniejszył się również udział firm jednoosobowych osiągających przychody roczne do 10 tys. zł o 5,6%. Natomiast wzrósł aż o 18,6% udział firm osiągających przychody roczne powyżej 100 tys. zł. Podstawową tego przyczyną jest poprawa sytuacji ekonomicznej LP.

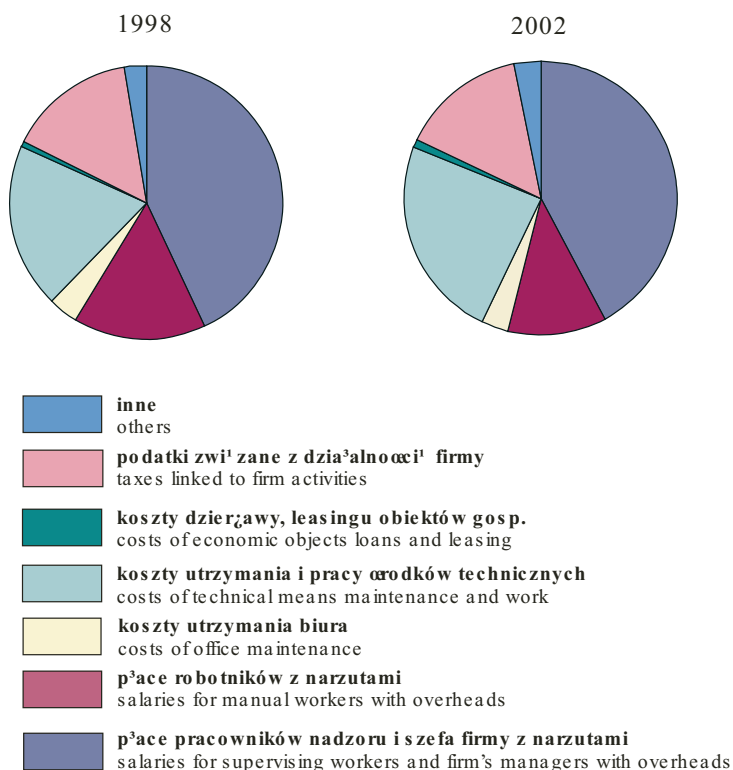
4.2. Wyposażenie firm leśnych w środki techniczne

Wyposażenie w środki techniczne informuje zleceniodawcę przede wszystkim o możliwościach wykonawczych firmy (Sierakowski 1997). W roku 2003 wieloosobowe i jednoosobowe firmy prywatne posiadały niewiele maszyn typowo leśnych, np. ciągników zrywkowych linowych było łącznie 579, chwytakowych – 28, forwardeów – 30, samochodów do wywozu drewna – 124 średnionazowych i 48 wysokotonazowych. Badane firmy posiadały łącznie 4683 ciągniki rolnicze, które oprócz pracy w lesie wykorzystywane były w gospodarstwach rolnych właścicieli firm leśnych. Firmy wieloosobowe i jednoosobowe posiadały również 1914 koni, z czego 202 konie pracowały w nadleśnictwach z terenu RDLP w Szczecinie, a 185 koni na terenie RDLP w Katowicach, gdzie są trudne warunki terenowe. Z maszyn i urządzeń do hodowli lasu firmy posiadały najwięcej pilarek na wysięgniku (4784) oraz pługów rolniczych i leśnych.

4.3. Sytuacja finansowa prywatnych firm leśnych

Duże znaczenie dla każdej firmy ma analiza struktury i dynamiki przychodów i ponoszonych kosztów. Stałe analizowanie kosztów pozwala na wskazanie tych pozycji, które powinny być obniżone. Z kolei, analizowanie dynamiki przychodów pozwala na wskazanie okresów w działalności gospodarczej firm, w których firma ma trudności finansowe. W przypadku firm leśnych świadczących usługi związane z wykonywaniem prac w określonych reżimach biologicznych istotna jest znajomość okresów dekonunktury na zlecane przez nadleśnictwa usługi. Ich poznanie powinno przyczynić się do sprecyzowania działań ze strony LP ograniczających trudności finansowe prywatnych firm leśnych.

W strukturze całkowitych kosztów poniesionych przez wieloosobowe firmy leśne w roku podatkowym 1998 i 2002 największą pozycję stanowiły płace robot-

Ryc. 4. Struktura całkowitych kosztów prywatnych firm leśnych prowadzących podatkową księgę przychodów i rozchodów oraz księgi handlowe w roku podatkowym 1998 i 2002

Fig. 4. Total costs structure in private forest firms keeping tax book of incomes and outgoings, and business books in tax years 1998 and 2002

ników z narzutami (ryc. 4). W roku 2002 wyniosły one 42,65% całkowitych kosztów poniesionych przez firmy leśne. W porównaniu do roku 1998 nastąpił spadek udziału tych kosztów o 1,25%. W roku 2002 odnotować można wzrost udziału kosztów utrzymania i pracy środków technicznych (amortyzacja, materiały eksploatacyjne) do 24,77% z 19,60% w roku 1998. W roku 2002 trzecią grupę kosztów stanowiły podatki i opłaty związane z działalnością firmy (np. podatek drogowy, ubezpieczenie pojazdów i podatek rolny – 13,50%). W porównaniu do roku 1998 ta grupa kosztów nie uległa większej zmianie, gdyż stanowiła wówczas 14,07%. Natomiast nastąpił spadek udziału czwartej grupy kosztów, do której należy zaliczyć płace z narzutami pracowników nadzoru i szefa firmy. W roku 2002 stanowiły one 11,14%. W porównaniu z 1998 r. nastąpił spadek o 4,18%. Ta grupa kosztów wieloosobowych firm była wówczas na drugim miejscu i wynosiła 15,41% całkowitych kosztów.

W roku podatkowym 2002 koszty produkcyjne (płace robotników z narzutami oraz koszty utrzymania i pracy środków technicznych) stanowiły 67,42%, nato-

miast koszty nieprodukcyjne – 32,58% (ryc. 4). W porównaniu z rokiem 1999 nastąpił wzrost kosztów produkcyjnych o 3,92%.

Z informacji udzielonych przez szefów wieloosobowych firm dotyczących roku 2002 wynika, że spośród 1602 wieloosobowych firm 1194 (74,53%) z nich miały w badanym okresie trudności finansowe. Natomiast 428 firm (26,71%) wykazało trudności finansowe przez co najmniej 3 miesiące. Ponad połowa firm spośród tych, które wykazały trudności finansowe (56,44%) uznała grudzień za miesiąc, w którym trudności finansowe były największe. Miesiącem nie mniej trudnym finansowo dla firm leśnych jest styczeń. Ten miesiąc wskazało 587 firm spośród podmiotów gospodarczych wykazujących trudności finansowe. Na trzecim miejscu znalazł się lipiec, który jest miesiącem o niewielkiej intensywności w wykonywaniu zadań gospodarczo-leśnych. W tym okresie realizowane są przeważnie prace z zakresu pielęgnowania lasu. Z kolei, spośród 1313 jednoosobowych firm leśnych 894 (68,08%) wykazały trudności finansowe w ciągu 2002 r., w tym 324 firmy (24,67%) trudności finansowe trwające przez co najmniej 3 miesiące w roku. Za miesiące, w których występują kłopoty finansowe, właściciele firm jednoosobowych również uznali grudzień, styczeń oraz lipiec i listopad.

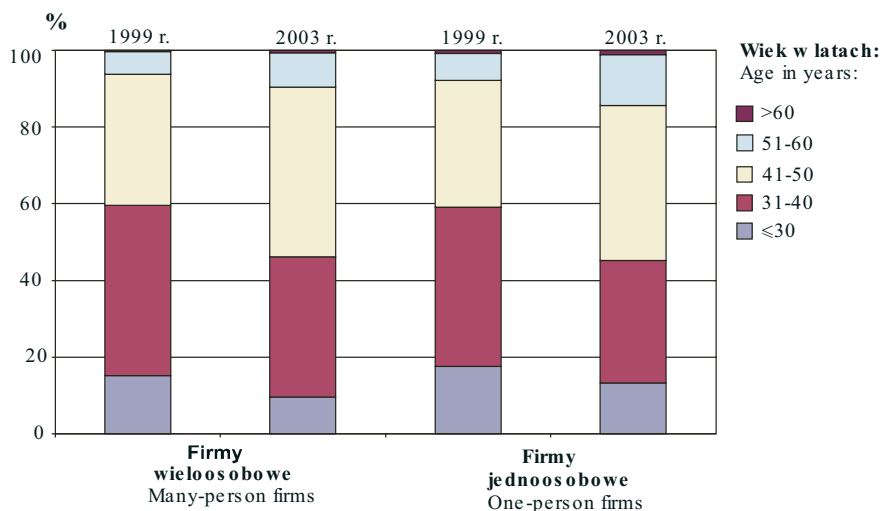
Dla złagodzenia trudności finansowych firmy leśne korzystają z różnych form wsparcia finansowego. W roku 2002 spośród 1602 wieloosobowych firm leśnych z kredytu skorzystało 365 firm (22,78%), natomiast z innych form wsparcia finansowego (np. pożyczek od krewnych i znajomych) – 451 firm (28,15%), łącznie 816 wieloosobowych firm (50,93%). Z kolei, spośród 1313 jednoosobowych firm leśnych z kredytu skorzystało w analizowanym okresie 187 firm (14,24%), a z innych form wsparcia finansowego – 320 firm (24,37%), łącznie 507 firm (38,61%).

4.4. Wykształcenie i wiek kierownictwa oraz charakterystyka pracowników prywatnych firm leśnych

Z punktu widzenia potrzeb doskonalenia zawodowego przedsiębiorców leśnych ważna jest charakterystyka właścicieli firm pod względem ich wykształcenia (Kwiatkowski 1993, Mroczek 1995a, Mroczek 1995b). Wśród szefów firm wieloosobowych tylko 37 osób posiada wykształcenie wyższe leśne lub pozaleśne, co stanowi 2,7% szefów firm, którzy udzielili odpowiedzi. Niepokojące jest to, że 235 (17,3%) firmami wieloosobowymi kierują osoby z wykształceniem podstawowym. Tymczasem kierowanie firmą zatrudniającą pracowników stałych wymaga od jej właściciela wiedzy z zakresu: prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, psychologii pracy, prawa cywilnego, prowadzenia dokumentacji finansowo-księgowej, opracowywania biznes planów itd.

Wśród właścicieli firm jednoosobowych dominują również osoby, z których 49,0% posiada wykształcenie zawodowe pozaleśne, a 31,3% – tylko podstawowe.

Znaczny wpływ na ukształtowanie się takiej struktury wykształcenia prywatnych przedsiębiorców leśnych miało przejęcie przez prywatny sektor usług

Ryc. 5. Wiek szefów wieloosobowych i właścicieli jednoosobowych firm leśnych w roku 1999 i 2003

Fig. 5. Age of many-person firms' managers and one-person forest firms owners in 1999 and 2003

leśnych pracowników, którzy odeszli z sektora państwowego (np. z nadleśnictw i byłych PGR) (Kocel 1995).

Pod względem wieku przedsiębiorców leśnych, w roku 2003 dominowały osoby od 41 do 50 roku życia (ryc. 5). Wśród szefów firm wieloosobowych osoby te stanowią 44,1%, a wśród właścicieli firm jednoosobowych – 40,4%. Znaczącym jest fakt, że w roku 1999 wśród szefów firm wieloosobowych dominowały osoby między 30 a 40 rokiem życia (41,2% przedsiębiorców, którzy udzielili odpowiedzi). Podobnie było wśród właścicieli firm jednoosobowych, gdyż tu również dominowały osoby między 30 a 40 rokiem życia (40,3% przedsiębiorców). Oznacza to, że prywatny sektor usług leśnych jest sektorem prawie zamkniętym, a przedsiębiorcy leśni starzeją się. Potwierdzeniem tego zjawiska są informacje dotyczące okresu działalności przedsiębiorców w zakresie leśnictwa (liczby lat pracy zarówno w sektorze prywatnym, jak i państwowym). Wśród ankietowanych szefów firm wieloosobowych do roku w leśnictwie pracowało 12,1%, a wśród właścicieli firm jednoosobowych grupa ta stanowiła 16,4%.

Wieloosobowe firmy leśne zatrudniają również 1285 pracowników nadzoru (oprócz szefa firmy). W 2003 r. 80,2% wieloosobowych firm leśnych zatrudniało pracowników nadzoru. W porównaniu z zatrudnieniem tych pracowników w wieloosobowych firmach leśnych w roku 1999 nastąpił wzrost o 29,2%. W roku 1999 było bowiem zatrudnionych 693 pracowników nadzoru na 1359 firm. W roku 2003 większość z pracowników nadzoru stanowili dawni pracownicy nadleśnictw (94,7%) lub absolwenci szkół leśnych, tj. osoby zatrudnione w okresie 12 miesięcy po zakończeniu nauki (4,3%). Firmy leśne zatrudniają również 13 stażystów. W roku 1999 nie odnotowano zatrudnienia tej grupy wśród pracowników nadzoru.

W roku 2003 wieloosobowe firmy leśne zatrudniały ogółem 530 pracowników biurowych, w tym na umowę o pracę 172 osoby, a na umowę zlecenia –358 osób. Wśród badanych wieloosobowych firm leśnych odnotowano 601 przedsiębiorstw rodzinnych (40,77%). Za firmę rodzinną uznano taką, w której pracuje osoba spokrewniona z jej szefem (Bielawska 1992). Natomiast właścicielom 319 jednoosobowych firm (25,52% firm, które udzieliły odpowiedzi) przy pracy w lesie pomaga ktoś z rodziny. W wielu regionach kraju firma leśna jest jedynym możliwym miejscem zatrudnienia i źródłem utrzymania, zarówno dla właścicieli, jak i ich rodzin (Bąkiewicz 2003).

4.5. Pomoc firmom leśnym ze strony Lasów Państwowych

Kierownictwo LP, ze względu na ograniczone lub mało atrakcyjne formy pomocy stworzone przez państwo, podjęło decyzję o aktywnym wspieraniu rozwoju rynku usług leśnych we własnym zakresie i z własnych przychodów, przeznaczając na ten cel część środków finansowych z funduszu leśnego, w ramach przedsięwzięć wspólnych LP. W roku 1997 zapoczątkowano udzielanie wsparcia finansowego przeznaczonego na dobrojenie techniczne firm leśnych w sprzęt odpowiedni do wykonywania zadań w lesie (Kapral 2003).

Spośród 1602 wieloosobowych firm leśnych 108 skorzystało z pomocy finansowej LP, w tym 65 firm w latach 2000–2003. Najwięcej wieloosobowych firm leśnych skorzystało z pomocy finansowej w wysokości 10–50 tys. zł (48 firm), a tylko 11 firm skorzystało z pomocy finansowej LP w granicach do 10 tys. zł. Najczęściej środki te były przeznaczane na zakup pilarek. Największej pomocy LP udzieliły w 2002 r., bo 23 firmom wieloosobowym. Spośród jednoosobowych firm leśnych z pomocy finansowej LP przeznaczonej na zakup maszyn i urządzeń leśnych skorzystało 37 firm (2,8% ogólnej ich liczby). Podobnie jak w przypadku wieloosobowych firm, spośród jednoosobowych firm najczęściej skorzystało z pomocy w granicach 10–50 tys. zł, przy czym największa pomoc była w 2002 r.

Przedsiębiorcy leśni zostali zapytani również o zainteresowanie powiększeniem zatrudnienia i majątku firmy. Nabyciem środków technicznych zainteresowanych jest 941 firm (64,62%) spośród 1456, które udzieliły odpowiedzi. Najwięcej firm deklarujących chęć zakupu środków technicznych wykonuje usługi na rzecz RDLP w Szczecinku i Toruniu. Najczęściej wymieniane formy nabycia to kupno na kredyt ratalny (547 firm) oraz użyczenie lub leasing (138 firm). Zwiększeniem zatrudnienia zainteresowanych jest łącznie 841 wieloosobowych firm, w tym najczęściej było to zwiększenie zatrudnienia o 2–3 osoby. Spośród 1215 właścicieli jednoosobowych firm leśnych (które udzieliły odpowiedzi) nabyciem środków technicznych zainteresowanych jest 594 (48,88%). Najwięcej właścicieli zainteresowanych nabyciem środków pracuje na rzecz RDLP w Krośnie, Łodzi i Katowicach. Najczęściej wymienianą prawną formą nabycia tych środków był kredyt ratalny. Tę formę prawną wymieniło 320 (71,9%) spośród 445 właścicieli, którzy udzielili odpowiedzi pozytywnej. Zastanawiające są informacje dotyczące zwiększenia zatrudnienia udzielone przez właścicieli firm jednoosobowych. Spo-

śród nich 345 deklarowało chęć zwiększenia zatrudnienia, w tym 112 zwiększenie zatrudnienia o 2–3 osoby. Można przypuszczać, że część właścicieli chcących zwiększyć zatrudnienie, nie w pełni ma świadomość trudności wiążących się z prowadzeniem firmy zatrudniającej pracowników (np. regularne wypłacanie wynagrodzeń pracownikom, zwiększone koszty działalności firmy z tytułu ubezpieczeń społecznych, organizowanie frontu prac i wiążące się z tym uzyskiwanie dodatkowych zleceń).

Powyższe wyniki ankietyzacji przeprowadzonej zostały potwierdzone przez analizy przeprowadzone w Dyrekcji Generalnej LP, z których wynika, że w zdecydowanej większości występowała forma sprzedaży ratalnej – 81%, następnie leasing – 17% i dzierżawa – 1,3%. Zakupione środki techniczne zostały udostępnione przedsiębiorcom leśnym na korzystnych warunkach. Do takich warunków należy zaliczyć:

- możliwość wybrania właściwej dla danej firmy formy udostępnienia środka technicznego (sprzedaż ratalna, leasing i dzierżawa), a także możliwość sfinansowania zakupu wskazanego środka technicznego ze środków pomocowych LP do 80% jego ceny,

- 5-letni okres spłaty rat, z możliwością jego wydłużenia w uzasadnionych sytuacjach,

- oprocentowanie rat, czynszów – do wysokości bieżącego wskaźnika inflacji,

- możliwość zrealizowania zakupu poprzez jednostkę LP lub samemu,

- deklaracje ze strony nadleśnictw o zabezpieczeniu uzgodnionego frontu pracy dla środków technicznych (Kapral 2003).

Analizy przeprowadzone przez Dyrekcję Generalną LP potwierdzają również, że struktura rodzajowa i ilościowa zakupionych maszyn i urządzeń świadczy o stopniu zróżnicowania kapitałowego funkcjonujących zakładów usług leśnych. Zakupy podstawowych urządzeń, takich jak pilarka spalinowa czy kosa spalinowa, potwierdza słabą kondycję ekonomiczną niektórych firm usługowych, ich możliwości inwestowania i rozwoju. Pozytywnie natomiast należy ocenić inwestowanie, przez nieliczne jeszcze firmy, w nowoczesne, drogie maszyny i urządzenia, zgodne z wymogami proekologicznej gospodarki leśnej, z przyszłościowymi trendami rozwojowymi. Takie inwestycje świadczą jednocześnie o poważnych planach związania swojej działalności i bytu gospodarczego z leśnictwem. Ostatnie lata, to okres wyjątkowego zainteresowania przedsiębiorców leśnych nowoczesnymi maszynami do pozyskiwania drewna i uzyskania pomocy finansowej ze strony LP na zakup specjalistycznych maszyn. Niewątpliwie ma to związek z atrakcyjnością proponowanych form pomocy finansowej, wyraźnie korzystniejszych od oferowanych przez banki czy inne agendy świadczące tego rodzaju usługi na rzecz prywatnej przedsiębiorczości (Kapral 2003).

W ankiecie rozesłanej w roku 2003 przedsiębiorcy leśni mieli możliwość wyrażenia swojej opinii na temat rodzajów pomocy LP, z jakiej chcieliby skorzystać w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Przedsiębiorcy leśni kierujący wieloosobowymi firmami za najbardziej istotną pomoc ze strony LP uznali:

- nieodpłatne prowadzenie szkoleń z zakresu bhp (587 firm) oraz organizowanie i finansowanie szkoleń dla pracowników firm (403 firmy),
- subsydiowanie zakupu środków technicznych stosowanych w proekologicznych technologiach (np. specjalistycznych ciągników zrywkowych) lub ustalenie preferencyjnych stawek za usługi (570 firm),
- sprzedaż na raty sprzętu leśnego (np. pilarek) dla robotników firm (460 firm),
- finansowanie profilaktycznych badań lekarskich pracowników firm (408 firm).

Właściciele firm jednoosobowych za najbardziej istotną pomoc ze strony LP uznali:

- nieodpłatne prowadzenie szkoleń z zakresu bhp (432 firmy) oraz organizowanie i finansowanie szkoleń z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej dla właścicieli firm (266 firm),
- sprzedaż na raty sprzętu leśnego (403 firmy),
- subsydiowanie zakupu środków technicznych stosowanych w proekologicznych technologiach (np. specjalistycznych ciągników zrywkowych) lub ustalenie preferencyjnych stawek za usługi (374 firmy),
- finansowanie profilaktycznych badań lekarskich pracowników firm (360 firm).

4.6. Umowy zawierane przez firmy leśne z nadleśnictwami

Polityka konkurencji prowadzona przez LP to organizowanie przetargów (przetargu ofertowego) i negocjacje stawek za usługi z wybraną grupą oferentów oraz udzielanie zleceń z „wolnej ręki”. Zasady wyboru wykonawców usług leśnych, kontraktowanie i kształtowanie cen na usługi precyzują „Wytyczne w zakresie rozwoju rynku usług leśnych w Lasach Państwowych” stanowiące załącznik do zarządzenie nr 36 dyrektora generalnego LP z dnia 16 maja 2002 r. w sprawie usługowego wykonawstwa zadań gospodarczych w LP (Wytyczne w zakresie rozwoju 2002).

Nadleśnictwa zawierają umowy z firmami leśnymi na wykonanie usług najczęściej na rok. Spośród 1072 odnotowanych umów zawartych przez wieloosobowe firmy leśne z nadleśnictwami, umowy roczne stanowiły 36,66%. Sporadycznie umowy na wykonywanie prac dotyczą półrocza i kwartału.

Spośród wieloosobowych firm leśnych 23,54% ma zawarte z nadleśnictwami wieloletnie umowy na wykonywanie usług. Najwięcej firm zawarło umowy wieloletnie z nadleśnictwami RDLP w Olsztynie, Toruniu i Warszawie.

Umowy wieloletnie i roczne umożliwiają prywatnym firmom leśnym dokonywanie zakupów drogiego specjalistycznego sprzętu. Firmy te mają również zapewniony front prac dla tego sprzętu i możliwości zwrotu zainwestowanych środków finansowych.

Dla porównania, w roku 1999 wieloosobowe firmy prywatne podawały, że umowy były zawierane najczęściej na jeden miesiąc – 46,5% przypadków oraz okres wykonania określonej usługi – 45,4%.

W roku 2003 spośród jednoosobowych firm leśnych 284 (22,75%) zawarło wieloletnie umowy z nadleśnictwami na wykonywanie usług. Z kolei, w roku 1999 firmy jednoosobowe w 50,5% przypadków zawierały umowy na wykonanie określonej usługi, a w 47,6% przypadkach zlecane usługi dotyczyły jednego miesiąca. W sporadycznych przypadkach umowy z firmami leśnymi były zawierane na okres roku bądź półrocza.

5. PODSUMOWANIE

Materiał źródłowy zebrano w 38% firm wieloosobowych i 40% firm jednoosobowych działających na terenie całego kraju. Najczęstszą formą organizacyjno-prawną przyjętą przez firmy leśne w roku 2003 było przedsiębiorstwo indywidualne. Tę formę przyjęło ponad 80% firm, podobnie jak w 1999 r. Na drugim miejscu znalazły się spółki cywilne, których udział w ogólnej liczbie firm wyniósł ponad 13%, a wśród wieloosobowych firm leśnych 24%. W porównaniu z rokiem 1999 udział tej formy wśród firm wieloosobowych zmniejszył się o ponad 5%.

Wśród prywatnych firm świadczących usługi na rzecz nadleśnictw dominowały firmy jednoosobowe (44% wszystkich firm) a wśród firm wieloosobowych organizacje zatrudniające od 2–5 robotników stałych.

W porównaniu do roku 1999 zmniejszył się w 2003 r. udział firm o najmniejszych przychodach. Udział firm wieloosobowych osiągających przychody roczne poniżej 50 tys. zł zmniejszył się o 6,5%, zaś firm jednoosobowych o przychodach poniżej 10 tys. zł o 5,6%. Ponadto, o 21% zmniejszył się udział firm jednoosobowych o przychodach rocznych w granicach 11 do 25 tys. Za pozytywne zjawisko można uznać również wzrost aż o 18,6% grupy firm jednoosobowych osiągających roczne przychody powyżej 100 tys. zł. Podstawową tego przyczyną jest poprawa sytuacji ekonomicznej LP. Sytuacja ekonomiczna firm leśnych i LP, jako ich głównego zleceniodawcy, stanowi system naczyń połączonych. Wśród pozostałych przyczyn wzrostu udziału jednoosobowych firm osiągających przychody powyżej 100 tys. zł istotne jest zmniejszenie liczby firm oraz zatrudnianie podwykonawców.

Pomimo wzrostu liczby firm o najwyższych przychodach, trudności finansowe w ciągu 2002 r. wykazało ponad 74% wieloosobowych firm leśnych oraz ponad 68% firm jednoosobowych. Trudności finansowe przez co najmniej 3 miesiące w roku miało prawie 27% wieloosobowych firm leśnych i prawie 25% firm jednoosobowych. Za miesiące o największych trudnościach finansowych firmy wieloosobowe i jednoosobowe uznały grudzień (brak zleceń ze strony nadleśnictw) i styczeń (nie zatwierdzone jeszcze plany nadleśnictw). Nie mniej trudnym

finansowo jest lipiec, który jest miesiącem o niewielkiej intensywności w wykonywaniu zadań gospodarczo-leśnych nadleśnictw.

Wyposażenie prywatnych firm leśnych w maszyny typowo leśne (ciągniki zrywkowe linowe i chwytakowe, forwardery oraz samochody średnio tonażowe i wysoko tonażowe do wywozu drewna) było niewielkie. Firmy wyposażone były natomiast dobrze w ciągniki rolnicze, które oprócz pracy w lesie wykorzystywane były w gospodarstwach rolnych właścicieli firm leśnych. Trudne warunki zrywki drewna spowodowały, że wieloosobowe i jednoosobowe firmy posiadały około 2 tys. koni, z czego prawie 20% pracowało na terenie RDLP w Szczecinie i Katowicach.

Znaczny wpływ na ukształtowanie się struktury wykształcenia prywatnych przedsiębiorców leśnych miało przejęcie przez prywatny sektor usług leśnych pracowników, którzy odeszli z sektora państwowego (np. z nadleśnictw i byłych PGR). Wśród szefów firm wieloosobowych niecałe 3% posiada wykształcenie wyższe leśne lub pozaleśne, a ponad 17% osób ma wykształcenie podstawowe. Wśród właścicieli firm jednoosobowych dominują również osoby, z których prawie połowa posiada wykształcenie zawodowe pozaleśne, a ponad 31% – tylko podstawowe.

Prywatny sektor usług leśnych jest sektorem prawie zamkniętym, a przedsiębiorcy leśni starzeją się. W roku 1999 wśród szefów firm wieloosobowych i właścicieli firm jednoosobowych dominowały osoby między 30 a 40 rokiem życia, a w roku 2003 – osoby między 41 a 50 rokiem życia. Potwierdzeniem tego zjawiska są informacje dotyczące okresu działalności przedsiębiorców w zakresie leśnictwa. Krócej niż rok pracowało w leśnictwie zaledwie 12% szefów firm wieloosobowych i ponad 16% właścicieli firm jednoosobowych.

Prywatne firmy leśne w niewielkim stopniu i zakresie korzystają z pomocy finansowej oferowanej przez LP. Z pomocy skorzystało zaledwie 6,7% wieloosobowych firm leśnych i 2,8% firm jednoosobowych. Najczęściej była to pomoc na zakup maszyn i urządzeń leśnych w wysokości 10–50 tys. zł. Świadczy to o stopniu różnicowania kapitałowego funkcjonujących prywatnych firm leśnych.

Przedsiębiorcy leśni kierujący firmami wieloosobowymi za najbardziej istotną pomoc ze strony LP uznali: nieodpłatne prowadzenie szkoleń z zakresu bhp, subsydiowanie zakupów środków technicznych stosowanych w proekologicznych technologiach (np. specjalistycznych ciągników zrywkowych) lub ustalenie preferencyjnych stawek za usługi oraz sprzedaż na raty sprzętu leśnego (np. pilarek) dla robotników firm. Z kolei, właściciele firm jednoosobowych za najistotniejszą pomoc ze strony LP w prowadzeniu działalności gospodarczej uznali: nieodpłatne prowadzenie szkoleń z zakresu bhp, sprzedaż na raty sprzętu leśnego oraz subsydiowanie zakupów środków technicznych stosowanych w proekologicznych technologiach (np. specjalistycznych ciągników zrywkowych) lub ustalenie preferencyjnych stawek za usługi.

Za korzystną zmianę, umożliwiającą firmom leśnym inwestowanie w rozwój (np. zakup drogich wysokowydajnych środków technicznych) można uznać możliwość zawierania z nadleśnictwami wieloletnich umów. Wieloletnie umowy w

roku 2003 miało zawartych z nadleśnictwami ponad 23% wieloosobowych firm leśnych i prawie 23% firm jednoosobowych. Natomiast, w roku 1999 umowy były zawierane przede wszystkim na okres wykonania określonej usługi.

Realizowana przez LP finansowa pomoc ze środków funduszu leśnego powinna być skoncentrowana na wsparcie firm wieloosobowych, na powstawanie firm specjalistycznych, wyposażanych w nowoczesne, wysokowydajne maszyny i urządzenia, zapewniające uzyskiwanie wysokiej efektywności gospodarowania. Lasy Państwowe powinny stworzyć gwarancję frontu pracy dla firm profesjonalnych, specjalistycznych, inwestujących w nowoczesne techniki i technologie, dające tym samym świadectwo trwałego wiązania się działalnością gospodarczą z gospodarką leśną. Ponadto, konieczne jest stworzenie w najbliższej przyszłości systemu szkoleń i podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników firm świadczących usługi na rzecz jednostek organizacyjnych LP.

Praca została złożona 31.05.2004 r. i przyjęta przez Komitet Redakcyjny 7.02.2005 r.

PRIVATE SECTOR OF FOREST SERVICES IN 1999–2003

Summary

In 2003, like in 1999, forest firms took in majority the one-person enterprise as an organizational and legal form. Among many-person firms, civil companies were present in second place. When compare it with year 1999, the share of those firms noted 5.2% of decrease. The dominant position among forest firms has one-person firms which were established by forest workers or persons act in logging. Among many-person firms, those with 2-5 permanent workers employed are the dominant ones (Fig. 1).

In 2003, the number of firms with the lowest incomes decreased with comparison to year 1999, while the share of firms with year incomes exceeding 100 thou. PLN increased by 18,6%. The reason of that was improvement of economic situation in the State Forest Holding.

During three-year surveyed period, financial difficulties have appeared in many-person firms and one-person firms, in more than 74% and 68%, respectively, and more than 25 firms had it with at least 3 months per year. The most difficult period for firms is December (no orders from forest districts) and January (forest district plans have not been accepted yet). July is rather hard time too due to few works in forest districts.

Private forest firms are not very well equipped in typically forest machines (rope and grapple skidders, forwarders and logging trucks with medium and high tonnage). However, firms were well equipped in farm tractors which were additionally used in farms belonging to forest firms' owners. Due to difficult logging conditions many-person and one-person forest firms possessed about 2 thou. horses, from which nearly 20% worked in the Regional Directorate of the State Forests in Katowice and Szczecin.

Costs of production (manual workers salaries with overheads, and costs of technical means maintenance and work) were 67,42% in analyzed period while non-productive costs were 31,58% (Fig. 4). When to compare with year 1999, the productive costs increased by 3,92 %, what should be recognized as a positive symptom.

The higher education (forest and non-forest) have nearly 3% of many-person firms managers, while over 17% finished only primary school. Owners of one-person firms have usually technical non-forest and primary education, 50% and 31% respectively. Comparison of inquiries carried out in 1999 and 2003 give the picture of private forest services sector as a nearly close one. Mean age of forest contractors increased from 30-40 years old in 1999 until 41-50 years old in 2003 (Fig. 5).

Advantageous change is making many years' contracts with forest districts which enable forest firms to make investments in development (e.g. purchase of expensive, with high efficiency technical means). 20% of forest firms had such contracts. In 2003, nearly 37% of firms make a contract for all year, while in 1999 contracts were usually signed for one month or realization of particular service. In 2003, one-person firms still made contracts with forest districts for realization of particular service.

(transl. M. T.)

LITERATURA

- Bielawska A. 1992: Znaczenie małych firm dla rozwoju gospodarczego. *Ekonomista*, 3: 465-468.
- Bąkiewicz A. 2003: Mała firma – duży problem? Ewolucja podejścia do małych przedsiębiorstw w krajach rozwijających się. *Ekonomista*, 4: 539-548.
- Kałaska M., Witkowski J. 1996: Praca w szarej strefie w Polsce w 1995 roku. *Gospod. Nar.*, 1/2: 33-39.
- Kapral J. 2003: Stan i kierunki wspierania prywatnej przedsiębiorczości leśnej. Materiały z konferencji „Prywatny sektor usług w obecnych i przyszłych uwarunkowaniach polskiego leśnictwa”, Sękocin 24 października.
- Kocel J. 1995: Organizacyjne i finansowe aspekty działalności prywatnych firm leśnych w Polsce. Pr. Inst. Bad. Leś., A, 801-808: 35-58.
- Kocel J. 1997: Analiza procesów prywatyzacji w Lasach Państwowych. Dok. Instytutu Badawczego Leśnictwa, Warszawa.
- Kwiatkowski S. 1993: Źródła sukcesów i porażek polskich przedsiębiorców. *Prz. Organ.*, 11: 11-13.
- Łuczka T. 1995: Wybrane problemy klasyfikacji małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych. *Gospod. Nar.*, 7: 15-20.
- Markowski W. J. 2003: ABC small business'u. Wyd. MARCUS s.c. Łódź.
- Mroczek E. 1995a: Intuicja i strategia w działalności małych i średnich przedsiębiorstw. *Prz. Organ.*, 4: 34-36.
- Mroczek E. 1995b: Przesłanki sukcesu małych i średnich przedsiębiorców prywatnych w Polsce. *Prz. Organ.*, 11: 27-31.
- Pyziół W., Szumański A., Weiss I. 2003: Prawo spółek. Oficyna Wydawnicza „BRANTA”, Bydgoszcz; 59-301.
- Sierakowski T. 1997: Analiza wyposażenia prywatnych firm leśnych w Polsce w środki techniczne. Praca magisterska wykonana w Zakładzie Mechanizacji Leśnictwa Wydziału Techniki Rolniczej i Leśnej SGGW, Warszawa.
- Wytyczne w zakresie rozwoju rynku usług leśnych w Lasach Państwowych. Załącznik do zarządzenia nr 36 dyrektora generalnego Lasów Państwowych z dnia 16 maja 2002 r.